

ВІДГУК

Офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Подолян Юлії Олександрівни на дисертацію Шимана Євгена Олександровича «Принципи виконавчого провадження в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право») до разової спеціалізованої вченої ради в ВНЗ «Національна академія управління»

Актуальність теми дослідження. Ефективне виконання судових рішень та рішень інших органів є завершальною стадією захисту порушеного права і невід’ємним елементом права на справедливий суд у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Незадовільний стан виконання рішень в Україні протягом тривалого часу залишається предметом критики, у тому числі у практиці Європейського суду з прав людини, а реформа 2016 року, якою запроваджено змішану систему виконання та нормативно закріплено засади виконавчого провадження, породила низку нових теоретичних та прикладних проблем.

Додамо, що системне невиконання рішень національних судів неодноразово ставало підставою для констатації Європейським судом з прав людини порушень Україною статей 6, 13 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до неї, зокрема у пілотному рішенні у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» та у справі «Бурмич та інші проти України», в якій Велика палата ЄСПЛ передала розгляд тисяч однотипних заяв під контроль Комітету міністрів Ради Європи в межах виконання зазначеного пілотного рішення. За таких умов саме принципи виконавчого провадження мають виконувати роль того доктринального і нормативного орієнтира, який забезпечує єдність правозастосування, заповнення прогалин та подолання колізій у законодавстві про примусове виконання рішень.

Дисертант слушно зауважує, що закріплення принципів у Законах України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»

подекуди має декларативний характер, зміст окремих засад із положень законодавства не є зрозумілим, а судова практика – суперечливою. Попри наявність окремих наукових праць, присвячених цій проблематиці, цілісна система принципів виконавчого провадження за чинним законодавством досі не була предметом спеціального комплексного дослідження, що робить обрану тему безумовно актуальною як для доктрини, так і для правотворчої та правозастосовної діяльності. Актуальності дослідженню додає і триваюча цифровізація примусового виконання, і необхідність переосмислення гарантій боржника в умовах воєнного стану, і дискусія щодо самостійності виконавчого процесу як галузі права, у межах якої принципи відіграють системоутворюючу роль. Тема дисертації узгоджується з планом науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» у межах теми «Правове забезпечення суспільних відносин в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0122U202084).

Ступінь обґрунтованості наукових досліджень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є належно обґрунтованими. Вони ґрунтуються на опрацюванні значного масиву джерел (211 найменувань), серед яких праці провідних вітчизняних дослідників виконавчого провадження, акти законодавства, практика Верховного суду та Європейського суду з прав людини. Методологічний інструментарій (діалектичний, системний, історичний, порівняльно-правовий, логіко-граматичний, формально-юридичний методи) обраний коректно, а його застосування прив'язане до конкретних структурних частин роботи.

Структура дисертації (три розділи, тринадцять підрозділів) є логічною та підпорядкованою меті й завданням дослідження: від з'ясування поняття, системи і класифікації принципів (розділ 1) – через характеристику загальних та міжгалузевих принципів (розділ – 2) – до аналізу галузевих принципів виконавчого провадження (розділ – 3).

У розділі 1 автор ґрунтовно аналізує співвідношення понять «принципи», «засади» та «основи», доктринальні підходи до розуміння принципів права, формулює ознаки та авторське визначення принципів виконавчого провадження, а також сім критеріїв класифікації цих принципів. У розділі 2 послідовно розкрито зміст принципів верховенства права, законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності, гласності та відкритості, диспозитивності і розумності строків виконавчого провадження, у тому числі через порівняння з відповідними засадами судочинства. У розділі 3 досліджено галузеві принципи – обов'язковості виконання рішень, співмірності заходів примусового виконання та обсягу вимог за рішеннями, забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців, недоторканості мінімуму майна боржника, а також обґрунтовано виокремлення принципу використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.

Висновки до розділів та загальні висновки кореспондують змісту роботи а сформульовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства логічно випливають з проведеного аналізу і доведені до рівня конкретного законопроекту (додаток В). Достовірність результатів підтверджується їх апробацією на трьох міжнародних та одній всеукраїнській наукових конференціях (Чернівці, Київ, Полтава, 2023 – 2025 роки) та впровадженням в освітній процес ВНЗ «Національна академія управління» (акт від 27.05.2026).

Наукова новизна результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці спеціальних комплексних досліджень системи принципів виконавчого провадження, здійсненим на основі чинного законодавства, сформованого реформою примусового виконання 2016 року. До найбільш вагомих здобутків роботи слід віднести: сформульовані вперше вимоги до формування системи принципів виконавчого провадження; авторське визначення поняття принципів виконавчого провадження; обґрунтування самостійного принципу використання цифрових технологій у виконавчому

провадженні; широкий підхід до розуміння принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, за якого ця засада має не лише захищати боржника, а й сприяти реальному виконанню рішення; висновок про неприпустимість надання переваг державі у черговості задоволення вимог стягувачів як таких, що порушують конституційний принцип рівності форм власності.

Заслужують на підтримку також удосконалені автором положення про зміст принципу диспозитивності та принципу недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї, а також розвинуті положення про превентивну функцію гласності виконавчого провадження і про співвідношення обов'язковості судових рішень як засади судочинства та обов'язковості виконання рішень як принципу виконавчого провадження. Практичну цінність мають конкретні законодавчі пропозиції, оформлені у вигляді проекту закону (додаток В), зокрема щодо строків здійснення виконавчого провадження, професійної таємниці виконавця та адміністративної відповідальності за невиконання виконавчих документів несудових органів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для подальших теоретичних досліджень проблематики виконавчого провадження та його принципів, у тому числі в аспекті обґрунтування самостійності виконавчого процесу; у правотворчості – для вдосконалення законодавства України про виконавче провадження; у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності примусового виконання рішень, зокрема при тлумаченні оціночних понять та вирішенні колізій; в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне процесуальне право», «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство в Україні» та підготовці відповідних методичних матеріалів.

Повнота викладення результатів дисертації в наукових публікаціях.

Основні результати дослідження висвітлено у 8 наукових публікаціях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях, та 4 тези доповідей на наукових та науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг і зміст публікацій відповідають вимогам пунктів 7,8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44. Публікації повною мірою відображають зміст основних розділів дисертації та ключові положення наукової новизни.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи роботу в цілому, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі дискусійні положення.

1. В авторському визначенні (підрозділ 1.1, висновок 1) принципами виконавчого провадження визнаються лише «нормативно визначені у законодавстві» ідеї, а однією з вимог до системи принципів названо їх закріплення в нормативних актах. Водночас у розділі 3 автор виокремлює принципи, які «не закріплено прямо у законодавстві» (принцип недоторканості мінімуму майна боржника, принцип використання цифрових технологій). Вбачається певна неузгодженість між нормативістським підходом у дефініції та фактичним визнанням доктринально виведених принципів. Під час захисту бажано пояснити, як опосередковане закріплення принципу співвідноситься із сформульованою автором вимогою нормативної визначеності.
2. Дискусійним видається надання використанню цифрових технологій статусу самостійного принципу виконавчого провадження. Цифрові технології можуть розглядатися і як засіб (інструментарій) реалізації інших засад, зокрема гласності, відкритості та розумності строків. Здобувачу варто було б чіткіше відмежувати засадничу ідею від

технологічної форми її втілення та аргументувати, чому пропонуване положення відповідає сформульованим ним же вимогам до принципів, зокрема вимозі відношення до всіх інститутів виконавчого провадження.

3. Пропозиція доповнити Закон України «Про виконавче провадження» статтею 13-1 щодо шестимісячного (двомісячного для немайнових рішень) строку здійснення виконавчого провадження потребує додаткової аргументації: у роботі не розкрито правових наслідків впливу такого строку, його співвідношення з оцінкою розумності у практиці ЄСПЛ, а також реалістичності його дотримання з огляду на фактичне навантаження на органи примусового виконання.
4. Пропонована стаття 188-16 КУпАП щодо відповідальності за невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами, потребує чіткішого розмежування зі статтею 188-13 КУпАП та статтею 382 КК України, а обґрунтування такого виду стягнення, як адміністративний арешт, – додаткового аналізу з позицій пропорційності.
5. У підрозділі 1.1 автор, констатує потенційну можливість розмежування понять «принципи» та «засади», обмежується вказівкою на те, що в межах дослідження вони розглядаються як синоніми. З огляду на те, що саме термінологічна неузгодженість Законів України «Про виконавче провадження» (який оперує поняттям «засади») та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (який вживає поняття «принципи») названа дисертантом однією з проблем чинного регулювання, робота лише виграла б від глибшого авторського аналізу співвідношення цих понять та відповідної уніфікованої пропозиції до законодавства.

Висловлені зауваження здебільшого мають дискусійний та рекомендаційний характер, не ставлять під сумнів загальну позитивну оцінку

дисертації, її наукову новизну і практичне значення та можуть бути предметом наукової полеміки під час публічного захисту.

Загальний висновок. Дисертація Шимана Євгена Олександровича «Принципи виконавчого провадження в Україні» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв’язують конкретне наукове завдання – розроблення доктринальних положень щодо системи принципів виконавчого провадження та вдосконалення на цій основі законодавства України про виконавче провадження. Фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю наукових положень, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністру України від 12.01.2022 №44, а її автор – Шиман Євген Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»).

Офіційний опонент –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри транспортного права
Національного транспортного університету

Юлія ПОДОЛЯН